

ȘCOALA DE STUDII AVANSATE A ACADEMIEI ROMÂNE

Variația lingvistică, variația interpretărilor

TEZĂ DE ABILITARE

Rezumat

Raluca BRĂESCU

Cecetător științific III doctor, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”

SECTORUL DE GRAMATICĂ

Lector universitar doctor, Facultatea de Litere, Universitatea din București

DEPARTAMENTUL DE LINGVISTICĂ

Teza pe care o propun în cele ce urmează se numește „Variația lingvistică, variația interpretărilor” și este realizată în scopul obținerii titlului de doctor abilitat în domeniul „Filologie”, cu următoarele arii de competență: morfologia limbii române (subdomeniul flexionar), sintaxa limbii române (în sincronie și în diacronie), dinamica lingvistică, gramatica normativă, gramatica școlară.

Activitatea mea de cercetare s-a desfășurat în ultimii 20 de ani la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, Sectorul de gramatică, coordonat de Gabriela Pană Dindelegan și a fost dublată de activitatea didactică, desfășurată la Facultatea de Litere, Universitatea din București. În cadrul lucrărilor colective de plan ale Institutului de Lingvistică, lucrări de gramatică de referință, cu impact major asupra comunității științifice, am beneficiat de deschideri variate care m-au ajutat să descopăr și să înțeleg nu numai evoluția limbii, ci și evoluția interpretărilor. În egală măsură, activitatea didactică propriu-zisă (cursuri și seminare de limba română în cadrul programelor de licență sau de masterat ale Facultății de Litere, cursuri practice de limba română ca limbă străină predate în cadrul Anului Pregător pentru studenții străini de la Centrul de Studii Românești al Facultății de Litere), dar și activitatea de coordonare a lucrărilor de licență (peste 40, în domeniul larg al gramaticii) mi-au oferit perspective de analiză diferite asupra unor fapte punctuale de limbă: descriptivă, normativă, teoretică, practică, modernă, tradițională (școlară), sincronică, diacronică, comparativă, tipologică etc.

Structura tezei de față este simplă: o scurtă secțiune introductivă, apoi o secțiune legată de temele variate de morfosintaxă pe care le-am urmărit în activitatea mea științifică anterioară. Partea a treia se referă la variația interpretărilor, a perspectivelor din care am analizat comportamentul unor

clase de cuvinte sau fenomene sintactice. În secțiunea finală, voi reproduce una dintre cercetările mele cele mai recente, care nu a fost publicată anterior.

Capitolul referitor la variația lingvistică este o trecere în revistă a celor mai importante teme de morfosintaxă pe care le-am urmărit în activitatea mea științifică anterioară. Redau, în continuare câteva dintre aspectele semnificative rezultate în urma cercetărilor mele:

(i) diferențierea semantică, dar cu impact direct asupra comportamentului gramatical, între două clase semantice speciale de substantive – colective și masive;

(ii) delimitarea apozitiei de „falsa” apozitie (atributul categorial sau modificatorul denominativ);

(iii) surprinderea unor restricții și libertăți ale acordului dintre subiect și predicat, în funcție de realizările subiectului;

(iv) delimitarea clasei a treia de adjective (alături de adjectivele calificative și adjectivele relaționale);

(v) analiza adjectivelor „mixte” sau „duble” și rolul topicii în dezambiguizarea lor;

(vi) prezentarea diacronică și tipologică a categoriei gradării (comparația și intensitatea adjectivelor);

(vii) identificarea unor tipare de reanaliză ale verbelor de mișcare ca operatori copulativi sau aspectuali în limba română;

(viii) înregistrarea unor forme de dinamică flexionare în două clase lexico-gramaticale bogate și deschise: verbul și adjectivul.

Capitolul referitor la variația interpretărilor dă seama de patru perspective din care am analizat comportamentul flexionar al unor clase de cuvinte sau fenomene sintactice. Am pornit de la gramatica descriptivă a românei actuale pentru cercetători din străinătate (*The Grammar of Romanian*), am trecut apoi la perspectiva diacronică, odată cu gramatica limbii române vechi (*The Syntax of Old Romanian*) și la perspectiva didactică, odată cu gramatica școlară (*Gramatica limbii române pentru gimnaziu*), pentru ca, în ultimul proiect în care am fost implicată, să mă opresc asupra unor „cuvinte mici, cu dificultăți mari” (categorii greu de integrat gramatical, categorii plurifuncționale, categorii marginale ca uz, categorii interferente ca valoare – *Dicționar de interpretări gramaticale*). Toate aceste patru lucrări (dintre care primele două au fost și traduse în limba română – *O gramatică a limbii române altfel* și *Sintaxa limbii române vechi*), coordonate de Gabriela Pană Dindelegan, mi-au dat ocazia să fac parte din echipe de cercetători maturi și să înțeleg faptul că dinamica limbii este dublată de dinamica interpretărilor.

Rezultatele cercetărilor mele anterioare sunt disponibile în sursele citate, de aceea prezentarea contribuțiilor personale din aceste două secțiuni are mai degrabă aspectul unor fragmente extrase din lucrările pe care le-am publicat pentru a răspunde obiectivelor prezentei teze, și anume de a susține ariile de competență menționate la început.

În partea finală a tezei, am reprodus una dintre cercetările mele cele mai recente, care nu a fost publicată anterior, referitoare la adjectivele invariabile. Fenomenul de la care am pornit în această cercetare este lărgirea clasei de adjective invariabile. Dat fiind că invariabilitatea este considerată un punct „slab” în sistemul flexionar, extinderea acestei clase de unități cu statut marginal crește zona de impredictibilitate din flexiunea adjectivului. Am surprins în cercetarea mea traseul comun al unor unități din româna vorbită (de tipul: *criță, sloi, bătă, lună, bec, lulea, pușcă, măr, cuc, cobză, scândură, belea, bombă* etc) și am delimitat mai multe faze: mai întâi, cuvintele sunt substantive și apar în construcții „fals”-comparative; apoi se desemantizează parțial, se rigidizează din punct de vedere flexionar și, în urma unui transfer de tip metaforic, devin intensificatori ai unor adjective; în etapa a treia substantivele se recategorizează, devin adjective invariabile (încapsulează adjectivul inițial, șters prin elipsă și adaugă nuanța semantică suplimentară de intensitate forte, specifică superlativului absolut); în final, unele dintre aceste forme se adverbializează și primesc o citire consecutivă (însoțind verbe) sau intră în tipare de tip adverbial (adverb + *de* + adjectiv). Tiparul cu substantive care se recategorizează și câștigă seme superlative este viu în limba actuală, productiv, caracteristic pentru limbajul familiar, popular, puternic marcat de oralitate. Obiectivul prezentării mele este nu atât punctarea zonei de impredictibilitate, cât, mai degrabă, identificarea aspectelor de predictibilitate pe care le demonstrează unele dintre unitățile subclasei respective.

Sursele și bibliografia citate în această lucrare sunt redată la final.